

DEPARTEMENT

VAN

ONDERWIJS, EEREDIENST

EN

NIJVERHEID.

—S—

Tot den werkkring van dit departement behooren:

α. Het onderwijs zoo voor europeanen als inlanders.

Het openbaar onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg van den Gouverneur-Generaal. Het geven van onderwijs aan europeanen of met deze gelijkgestelde personen is vrij, behoudens het toezigt der overheid en het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid der onderwijzers.

Te Batavia bestaat eene gouvernements-inrigting van middelbaar onderwijs. Openbaar lager onderwijs wordt gegeven overal, waar de behoefte der europeische bevolking dit vordert en de omstandigheden het toelaten. Voor het oprigten van scholen ten dienste der inlandsche bevolking wordt door den Gouverneur-Generaal zorg gedragen.

Middelbaar onderwijs. Het gymnasium Willem III, in 1860 geopend, was vroeger verdeeld in 2 afdeelingen:

A, voor hen, die wenschten de hoogeschoolen, de athenaea of 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen te Utrecht te bezoeken: B, voor hen, die bestemd waren 1^o voor de land- en zeemagt, 2^o voor den ambtenaarsstand en 3^o voor den handel en nijverheid. Bovendien was er eene voorbereidende klasse, die later den naam kreeg van progymnasium, met 2 klassen.

In verband met de invoering in Nederland der wet op het middelbaar onderwijs (Ned. Stb. 1863, no. 50), onderging het gymnasium in 1867 eene voorloopige reorganisatie, die het volgende jaar werd bekrachtigd.

Het is thans bestemd:

1^o. voor allen, die algemeene ontwikkeling boven die van het lager en buiten het hooger onderwijs zoeken, daaronder begrepen hen, die zich wenschen voor te bereiden om hunne verdere opleiding elders te ontvangen;

2^o. voor hen, die zich de bijzondere kundigheden willen eigen maken, omschreven in art. 4, la. *k, l, m* der verordening op het benoemen van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in N. I., vastgesteld bij St. 1864, no. 194.

Met het oog op zijne strekking is het gymnasium geplitst in twee afdeelingen, namelijk:

1^o. afdeeling A, volgens de wet op het middelbaar onderwijs in Nederland van 2 mei 1863 (Ned. Stb. no. 50), ingerigt op den voet eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus.

2^o. afdeeling B, voor de taal-, land- en volkenkunde van N. I.

Het bestuur der inrigting berust bij een kollegie van kuratoren, bestaande uit hoogstens twaalf, op voordragt van het kollegie door den Gouverneur-Generaal benoemde leden.

Het kollegie wordt bijgestaan door eenen sekretaris, dien het zich toevoegt onder nadere goedkeuring der Regering.

De geldelijke en materiele administratie en het dagelijksch bestuur der inrigting worden gevoerd door eenen directeur, die als rekenplichtig ambtenaar een borgtocht van f 500 behoort te stellen (St. 1868, no. 43). Voor de opvoeding

der leerlingen wordt de directeur bijgestaan door drie opvoeders, terwijl het huishoudelijk beheer der inrigting onder zijn toezigt gevoerd wordt door een administrateur.

De directeur, de opvoeders en de administrateur worden even als de leeraars door den Gouverneur-Generaal benoemd op voordragt van het kollegie van kuratoren.

De leerlingen zijn, naar verkiezing der ouders of voogden, internes of externes, met uitzondering van hen, die behooren tot afdeeling B, voor wie het internaat niet open staat.

Voor de internes wordt betaald f 480, voor de externes f 300 's jaars, behalve het kostende van kleeding, boekwerken, enz.

Tot de laagste klasse van het in afdeeling A te geven onderwijs worden alleen toegelaten jongelieden van elf, twaalf, dertien of veertien jaar, zoo zij bestemd zijn voor het internaat, en anders onverschillig van welken leeftijd, die bij een examen blijken hebben gegeven van het in die afdeeling te geven onderwijs met vrucht te kunnen bijwonen.

Jongelieden, wier verlangen het is om onmiddellijk in eene der hoogere klassen dezer afdeeling te worden opgenomen, en wier leeftijd zich daartegen niet verzet, moeten een voor iedere klasse vastgesteld examen van toelating afleggen, ten overstaan van de kommissie voor opvoeding en onderwijs uit het kollegie van kuratoren en den directeur, af te nemen door de gezamenlijke leeraars der afdeeling.

Het eind-examen wordt in het openbaar afgenomen door eene kommissie, daartoe telken male door den Gouverneur-Generaal te benoemen.

Zij, aan wie een getuigschrift van voldoende afgelegd eind-examen is uitgereikt, zijn blijkens St. 1867 no. 112 vrijgesteld van de aflegging van het examen in de vakken genoemd in art. 4 la. *u—i* van het Kon. besluit van 10 sept. 1864 (St. no. 194).

In afdeeling B wordt onderwijs gegeven in:

- 1°. de geschiedenis, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië;
- 2°. de staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië;
- 3°. de Javaansche en Maleische taal;
- 4°. de godsdienstige wetten, de volksinstellingen en gebruiken in Nederlandsch-Indië.

Jongelieden, die een getuigschrift van goed afgelegd eind-examen van het gymnasium bezitten of hebben voldaan aan het gedeelte A van het examen, bedoeld bij art. 4 van St. 1864, no. 194, en wijders een ieder, die den leeftijd van 18 jaren bereikt heeft, kan zich voor deze afdeeling doen inschrijven zonder tot eenig examen verplicht te zijn.

Voor het bijwonen der lessen wordt betaald het bedrag, vastgesteld voor de externe-leerlingen van het gymnasium (Bijbl. no. 2034).

Lager onderwijs. De bepalingen omtrent het lager onderwijs voor europeanen en met deze gelijkgestelden in Nederlandsch-Indië zijn vervat in de Staatsbladen van 1868, nos. 81 en 82 en gewijzigd bij St. 1869 no. 64.

Het lager onderwijs wordt onderscheiden in gewoon en meer uitgebreid onderwijs.

Het eerste omvat het onderwijs in: *a* het lezen, *b* het schrijven, *c* het rekenen, *d* de beginselen der vormleer, *e* die der Nederlandsche taal, *f* die der aardrijkskunde, *g* die der geschiedenis, *h* die der kennis van de natuur, *i* het zingen.

Tot het tweede wordt gerekend het onderwijs in: *k* de beginselen der kennis van de levende talen, *l* die der wiskunde, *m* die der landbouwkunde, *n* de gymnastiek, *o* het teekenen, *p* de handwerken voor meisjes.

De lagere scholen worden onderscheiden in openbare en bijzondere.

De openbare scholen, dat zijn de scholen door het gouvernement opgericht en onderhouden, zijn toegankelijk voor europeanen en met dezen gelijkgestelden, alsmede voor kinderen van inlanders en met dezen gelijkgestelden, wanneer hunne ouders of voogden daartoe hun verlangen te kennen geven.

Bijzondere scholen zijn, wanneer zij van wege het gouvernement subsidie

genieten, even als de openbare scholen, toegankelijk voor alle kinderen zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid.

Op de openbare en de gesubsidiëerde bijzondere lagere scholen wordt niets geleerd, gedaan of toegelaten, wat strijdig is met den eerbied verschuldigd aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden.

Het geven van onderwijs in de godsdienst wordt overgelaten aan de kerk-genootschappen.

Tot het geven van lager onderwijs wordt bevorderd het bezit van eene akte van bekwaamheid, hetzij als hoofd-, hetzij als hulponderwijzer of onderwijzeres, en van een getuigenschrift van goed zedelijk gedrag, en tot het geven van bijzonder schoolonderwijs of huisonderwijs bovendien nog het bewijs, dat beide stukken door het hoofd van gewestelijk bestuur, waar het onderwijs zal gegeven worden, zijn gezien en in orde bevonden.

De akten van bekwaamheid tot het geven van school- en huisonderwijs worden verkregen door het afleggen van examens, waartoe twee malen 's jaars de gelegenheid wordt gegeven.

Het toezigt op het lager onderwijs wordt, onder den directeur, uitgeoefend door inspecteurs en door plaatselijke schoolkommissiën.

De inspecteurs, drie in getal, zijn respectievelijk gevestigd te Batavia, Samarang en Soerabaja, en oefenen, ieder in een der drie inspectie-afdeelingen, waarin Nederlandsch-Indië voor het lager onderwijs verdeeld is, toezigt uit.

Op de plaatsen, waar een of meer lagere scholen, hetzij openbare, hetzij bijzondere, aanwezig zijn, zijn plaatselijke schoolkommissiën, die naar mate plaatselijke omstandigheden zulks gedoogen en vorderen, met inbegrip van den voorzitter — het hoofd van het gewestelijk bestuur — uit 3, 5 of 7 leden bestaan.

De plaatsen, waar openbaar lager onderwijs gegeven wordt, worden door den Gouverneur-Generaal bepaald. Het onderwijs omvat ten minste de tot het gewoon lager onderwijs behorende vakken.

Waar behoefte aan uitbreiding bestaat en deze mogelijk is, kunnen één, meer of alle vakken van het meer uitgebreid lager onderwijs worden onderwezen.

Het openbaar onderwijs wordt bekostigd uit 's lands kas. Ter tegemoetkoming in die kosten wordt volgens bepaalde tarieven eene bijdrage voor elk schoolgaand kind geheven.

Die onvermogen zijn schoolgeld te betalen, worden niet aan de heffing onderworpen.

Het onderwijs aan de openbare lagere scholen in Nederlandsch-Indië wordt gegeven door onderwijzers der 1ste, 2de en 3de klasse en door kweekelingen.

De onderwijzers der 1ste en 2de klasse worden door den Gouverneur-Generaal, de onderwijzers der 3de klasse en de kweekelingen door den directeur benoemd en ontslagen.

Onderwijzers der 1ste klasse zijn zij, die aan het hoofd staan van een der 12 belangrijkste openbare scholen in Nederlandsch-Indië, te weten: de 1ste, 2de en 3de openbare scholen te Batavia, Samarang en Soerabaja, de 1ste openbare lagere scholen te Soerakarta en Padang en de openbare lagere school te Amboina.

Onderwijzers der 2de klasse zijn de onderwijzers, die aan het hoofd van een der overige scholen of als 1ste hulp-onderwijzer op de bovengenoemde scholen werkzaam zijn.

Tot de 3de klasse behooren de overige onderwijzers, bezittende ten minste eene akte van bekwaamheid als hulp-onderwijzer.

Kweekelingen zijn zij, die, den ouderdom nog niet bereikt hebbende, waarop zij tot het examen als hulp-onderwijzer kunnen worden toegelaten, bij het schoolonderwijs behulpzaam zijn.

Inlandsch onderwijs. Met uitzondering van de school voor doktors djawa te Batavia en van de school voor inlandsche vee-artsen te Soerabaja is het inlandsch onderwijs lager onderwijs.

Er zijn gouvernementen, gemeentelijke en particuliere lagere scholen.

Reglementen voor het gouvernements inlandsch onderwijs op Java en in het gouvernement van Sumatra's Westkust zijn in behandeling. Voor het inlandsch schoolwezen in de residentie Amboina en onderhoorigheden geldt het reglement, vastgesteld bij het besluit van den gouverneur der Moluksche eilanden van 28 december 1855, no. 2. Overigens wordt het gouvernements en gemeentelijk inlandsch onderwijs beheerscht (doch slechts hier en daar) door speciale bepalingen.

Het gouvernements en gemeentelijk inlandsch onderwijs wordt, behalve op Java en Madura en in een paar scholen in de buitenbezittingen, gratis gegeven. Voor Java en Madura is een tarief van schoolgelden vastgesteld bij het gouvernementsbesluit van 21 december 1864, no. 30.

De bezoldiging van de gouvernements inlandsche onderwijzers in de verschillende deelen van Nederlandsch-Indië is zeer verschillend; die van de inlandsche onderwijzers op Java en Madura is geregeld bij St. 1858, no. 53; hun rang, titel en staatsie bij St. 1861, no. 24. De bezoldiging van de inlandsche onderwijzers in de residentie Amboina en onderhoorigheden is vastgesteld bij besluit van 15 mei 1852, no. 3. Omtrent de verhouding van den inspekteur tot den chef van het departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid, zie Bijbl. no. 1862.

b. De kweekscholen voor inlandsche onderwijzers.

Kweekschool te Soerakarta. Het personeel van onderwijzers en kweekelingen aan deze in het jaar 1852 opgerigte school is zamengesteld uit één hoofdonderwijzer, één 2en onderwijzer, één 3en onderwijzer, één onderwijzer in het regtlijng en kaart-teekenen, drie inlandsche onderwijzers, als één voor de javaansche taal, één voor het arabisch schrift en maleisch, en één voor de madure'sche taal; 12 kweekelingen, genietende ieder f 15 's maands, en 24 kweekelingen, genietende ieder f 12 's maands.

Als kweekelingen worden slechts aangenomen javanen van goeden stand, die den ouderdom van 15 jaren hebben bereikt.

Het reglement voor deze kweekschool is opgenomen in het Bijbl. no. 1834. Na hunne studiën te hebben voleindigd, worden de kweekelingen door den Gouverneur-Generaal aangesteld tot onderwijzers aan de inlandsche scholen, en zulks op den voet van het bepaalde bij St. 1858 no. 53.

De door het Gouvernement aangestelde inlandsche onderwijzers op Java voeren den titel van mantri-goeroe, en hebben rang gelijk aan dien der eerste hoofden van de waterleidingen, vaccine, zoutpannen en andere met dezen gelijkstaande hoofden, met bevoegdheid om de voor dezen bij het St. 1824 no. 13 voorgeschreven staatsie en zonnescerm (songsong) te voeren.

Kweekschool te Bandjeng. Deze school werd den 23sten mei 1866 geopend. Het onderwijzend personeel bestaat uit één hoofdonderwijzer, één hulponderwijzer, één teekenmeester tevens onderwijzer in de landmeetkunde en twee inlandsche onderwijzers, één voor de soendasche talen en één voor de maleische taal en het arabisch schrift. Vereischten tot toelating als kweekeling zijn: ouderdom van 14 tot 17 jaren en een goede aanleg en inborst. Voor 10 kweekelingen is eene toelage van f 15 's maands ieder uitgetrokken; de overige 20 ontvangen elk f 10 's maands.

Kweekschool te Fort de Kock (Padangsche bovenlanden). In 1856 bij wijze van proef in het leven geroepen, leverde deze school weldra zulke gunstige resultaten op, dat in 1858 door den Koning magtiging werd verleend om haar te bestendigen. Het onderwijs wordt er door een inlandsch onderwijzer gegeven. De kweekelingen, tien in getal, bekomen ieder eene maandelijksche tegemoetkoming van f 10.

Kweekschool te Tanah-batoe (Tapanoli). Deze school kwam in 1865 tot stand. Vijf kweekelingen kunnen daarop worden toegelaten onder genot van eene tegemoetkoming van f 10 's maands ieder, en vijf zonder toelage. Voor de school zijn één hoofdonderwijzer en één 2de onderwijzer toegestaan.

Als regel is aangenomen, dat op de kweekscholen voor inlandsche onderwijzers gelegenheid zal worden gegeven tot het aanleeren der nederlandsche taal (Bijbl. no. 1694).

c. De ambachts-scholen.

Ambachts-school te Soerabaja. Deze inrigting, in maart 1862 geopend, heeft ten doel om van europeanen afkomstige maar als inlanders opgevoede kinderen te verheffen uit den verlaten toestand, waarin zij zich dikwijls bevinden, en hen op te leiden tot nuttige leden der maatschappij. Zij moeten, om als leerling te kunnen worden toegelaten, den vollen ouderdom van 12 jaren hebben volbragt en het bewijs leveren, dat zij het lager onderwijs, zooals het op de gouvernements lagere scholen wordt gegeven, met vrucht gevolgd hebben. Bij gemis van een zoodanig bewijs wordt de toelating afhankelijk gemaakt van een examen, ten overstaan van twee leden van den Raad van toezigt, af te nemen door een der onderwijzers van de ambachts- dan wel gouvernements lagere scholen te Soerabaja. (Bijbl. no. 1076 en 2280):

Verder bestaat te Batavia eene »christelijke ambachts-school'', welke den 22 juli 1854 door partikulieren is opgericht en erkend bij besluit van 8 maart 1855. Zij strekt tot verzorging en opleiding van kinderen van christenen tusschen de vier en zes jaren oud, die niet in de mogelijkheid zijn eene beschaafde tevens christelijke opvoeding te erlangen. De jongens blijven er tot hun veertiende jaar, en worden voor den ambachtstand opgeleid; de meisjes zijn bestemd voor den dienstbaren stand en blijven er tot zij eene plaatsing bekomen, die haar in staat stelt in haar onderhoud te voorzien.

d. De eeredienst (betrekkingen met de eeredienst zoowel van europeanen als van inlanders, voor zoover de aard der eerediensten die medebrengt, en zoolang het beginsel van afscheiding van Kerk en Staat geene volledige toepassing heeft gevonden. Toelating van zendelingen).

Ieder belijdt zijne godsdienstige meeningen met volkomen vrijheid, behoudens de bescherming der maatschappij en harer leden tegen de overtreding der algemeene verordeningen op het strafregt. Openbare godsdienstoefening wordt toegelaten binnen gebouwen en besloten plaatsen, wanneer die geen stoornis aan de openbare orde toebrengt; buiten gebouwen en besloten plaatsen slechts met toestemming des bestuurs.

De Gouverneur-Generaal zorgt, dat alle godsdienstige gezindheden zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan de algemeene verordeningen. In de bestaande inrigting en het bestuur der christelijke kerkgenootschappen wordt geene verandering gebragt dan met wederzijdsch goedgevinden van den Koning en het bestuur van het betrokken kerkgenootschap.

Voor de verrigting van hun dienstwerk moeten de christen-leeraars, priesters en zendelingen voorzien zijn van eene door of namens den Gouverneur-Generaal te verleenen bijzondere toelating, die door dezen kan worden ingetrokken, wanneer zij schadelijk wordt bevonden, of de voorwaarden daarvan niet worden nageleefd. De priesters der inlanders, die het christendom niet belijden, zijn geplaatst onder het toezigt der vorsten, regenten en hoofden, voor zooveel de godsdienst betreft, die elk hunner belijdt. Deze zorgen dat door de priesters niets worde ondernomen, strijdig met het regeringsreglement of de verordeningen des bestuurs.

Protestantsche eeredienst. De protestantsche gemeenten in Indië vormen te zamen een kerkgenootschap; zij worden beheerd plaatselijk door kerkeraden, en algemeen door een opperkerkelijk kollegie, genaamd: Bestuur der protestantsche kerken in Nederlandch-Indië.

Volgens het koninklijk besluit van 2 juli 1849 no. 59 wordt dit kollegie, te Batavia gevestigd, voorgezeten door een lid in den Raad van Indië of door

een ander aanzienlijk en invloedrijk lid der protestantsche gemeente. Wijders bestaat het uit de predikanten — uitgezonderd den veldprediker (St. 1868, no. 90) — van Batavia, waarvan één als vice-president en één als sekretaris fungeert, en drie notabele leden der protestantsche kerk in de hoofdstad, die even als de president en de aan het bestuur toegevoegde adjunct-sekretaris benoemd worden door den Gouverneur-Generaal; de leden uit een drietal, door het kerkbestuur aangeboden. Zij zijn niet aan periodieke aftreding onderworpen.

Het kerkbestuur behartigt de belangen der gemeenten en houdt een algemeen toezigt op haar beheer, op de predikanten en kerkeraden, overeenkomstig de beginselen der reglementen en verordeningen van de protestantsche kerken in Nederland. Het oefent dit beheer uit in verband met de kommissie tot de zaken der protestantsche kerk in Nederlandsch Oost- en West-indië te 's Gravenhage. Het kerkbestuur beslist op alle klagen van gemeenten over kerkeraden, predikanten, diakoniën en wederkeerig, behoudens de bevoegdheid van allen om zich nader tot het gouvernement te wenden.

Het reglement op het bestuur der protestantsche kerk in Nederlandsch-Indië is te vinden in het staatsblad van 1844 no. 34.

Het reglement op de uitoefening van kerkelijk opzigt en kerkelijke tucht voor de protestantsche kerk in Ned. Indië is opgenomen in St. 1854 no. 37.

Bij koninklijk besluit van 26 November 1863 (St. 1864 no. 68) is het aantal predikanten bepaald op 35 en dat der hulppredikers op 3. De traktementen, pensioenen enz. der predikanten en hulppredikers zijn almede bij dat besluit geregeld, en nader aangevuld bij St. 1870 no. 57, terwijl de regeling hunner standplaatsen en dienstreizen is vervat in St. 1864 no. 156, 1869 nos. 20 en 90 en 1870 no. 115.

Voor de dienst ten behoeve der protestantsche militairen van het Nederlandsch Indische leger zijn aangesteld twee veldpredikers, van welke één gevestigd is te Ambarawa en één te Weltevreden (St. 1862, no. 52). Hun dienstwerk, bezoldiging, enz. is geregeld bij St. 1862, no. 25. Hunne instructie is opgenomen in Bijbl. no. 1735.

Ter voorziening in de godsdienstige behoeften van inlandsche christengemeenten zijn tien hulppredikers toegestaan (St. 1870 no. 71). Zij worden met de meeste zorg gekozen uit de zendelingen, van wie het blijkt, dat zij tot de uitoefening van het leer-arsambt bekwaam en geregtigd zijn.

Tot hunne werkzaamheden behoort inzonderheid de verplichting om inlanders tot leeraars te vormen en op te leiden (St. 1870 no. 125).

De bezoldiging der hulppredikers en der inlandsche leeraars is vastgesteld bij St. 1870 nos. 71 en 125; de plaatsen waar hulppredikers moeten zijn gevestigd wijst St. 1870 no. 126 aan.

Bij besluit van 27 April 1864 (St. no. 69) zijn de bepalingen ingetrokken, krachtens welke de benoemingen van onderlingen, diakenen en andere kerkelijke beambten der protestantsche gemeenten in Nederlandsch-Indië onderworpen waren aan de goedkeuring der gewestelijke besturen.

Roomsche Katholieke eeredienst. Het hoofd der roomsch katholieke kerken in Nederlandsch-Indië en hare leeraars worden kerkelijk benoemd door of van wege den Heiligen stoel, erkend door of op magtiging des Konings en bezoldigd uit 's lands kas, wanneer zij in de vastgestelde organisatie vallen. Bij benoeming van een geestelijke tot eenig leeraarsambt doet het hoofd dezer kerken daarvan mededeeling aan den Gouverneur-Generaal, die over de toelating beslist.

De roomsch-katholieke kerkeraden en ambesturen staan onder het gezag van het roomsch-katholiek kerkhoofd, onverminderd hunne rekenpligtigheid aan de algemeene rekenkamer.

De roomsch-katholieke geestelijken, die in Indië uit 's lands kas bezoldigd worden, zijn verdeeld in twee rangen; het getal daarvan is blijkens St. 1865, no. 92 gesteld op 16, waarvan 1 van den eersten en 15 van den tweeden rang. Voor hunne inkomsten, pensioenen, enz. zie men St. 1856, no. 21 en de wijzigingen daarvan in St. 1864, no. 130 en 1870 no. 100.

e. De Landsdrukkerij.

De Landsdrukkerij, te Batavia gevestigd, staat onder het toezigt van den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid (St. 1869 no. 105) en onder het onmiddellijk beheer van eenen eigen direktør.

Deze inrigting strekt tot vervaardiging der voor 'slands dienst benoodigde gedrukte stukken en tot het drukken en uitgeven van geschriften, welke van gouvernementswege worden openbaar gemaakt.

Het reglement voor de landsdrukkerij is vastgesteld bij St. 1859 no. 99; het tarief voor zet-, druk- en bindloonen bij St. 1861 no. 43. De instructie voor de korrektoeren is opgenomen in Bijbl. no. 1620.

f. Bevordering van de uitgaaf van nuttige boeken en van de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië.

Voor het vervaardigen van goede leer- en leesboeken in de maleische, javaansche en soendasche talen en van boeken, geschikt om den inlander de nederduitsche taal te doen aanleeren, worden van regeringswege premien en medailles toegekend. Zie bijbl. nos. 962, 1581, 1931 en 2289. Die werken worden ter landsdrukkerij gedrukt en zijn daar steeds tegen betaling van het kostende verkrijgbaar. Ten einde de verspreiding daarvan zooveel mogelijk in de hand te werken, zijn in elk gewest op Java, alsmede ter Sumatra's westkust nog afzonderlijke personen met het debiet belast. Zij genieten een kommissieloon van 10 pCt. van den prijs, waarvoor de boeken verkocht worden. (Bijbl. nos. 1348, 1846 1847, 2004 en 2212).

g. De kunsten en wetenschappen (aanraking met wetenschappelijke instellingen). Gebouwen van oudheidkundige en historische waarde; verzameling van voorwerpen van wetenschap en kunst; wetenschappelijke onderzoekingen en werkzaamheden.

Het gouvernement heeft tot beginsel aangenomen om het doen van wetenschappelijke onderzoekingen en de beoefening der schoone kunsten zoo veel mogelijk te bevorderen.

De hoofden der gewestelijke besturen zijn gehonden voor de goede bewaring der javaansche oudheden, elk in zijn gewest, te doen waken en de regenten en alle mindere inlandsche hoofden daarvoor verantwoordelijk te stellen.

Alle oudheden op gouvernements gebied zijn openbaar eigendom. Geene in partikulier bezit geraakte oudheden mogen van Java uitgevoerd worden zonder eigenhandige toestemming van den Gouverneur-Generaal en onder voorwaarde van de voorwerpen niet te verkoopen of weg te schenken, dan wanneer het gouvernement in Nederland ze niet wenscht over te nemen, tegen vergoeding der kosten, voor zijne archaeologische verzamelingen.

De niet in partikulier bezit geraakte oudheden mogen niet weggevoerd worden van de plaatsen waar zij zich bevinden, zoolang de noodige maatregelen genomen kunnen worden om ze daar tegen vernieling of bederf te behoeden.

Deze bepalingen zien in 't bijzonder op beelden, tempels en dergelijke overblijfsels der oudheid. Voor bronzen en munten bestaan die beperkingen niet.

Van opgegraven oudheden in het algemeen ontvangt de vinder $\frac{1}{3}$ der geschatte waarde; over de voorwerpen zelve wordt door het gouvernement beschikt, zooals het in het belang van kunsten en wetenschappen geraden acht.

Zie ook Bijbl. nos. 10, 248, 1023 en 1523.

h. Plantentuin te Buitenzorg.

'sLands plantentuin te Buitenzorg op Java is eene wetenschappelijke instelling tot nut der Koloniën, der botanische inrigtingen in Nederland en der wetenschap in het algemeen. Aan het hoofd van dezen tuin staat: a. een

direkteur, als botanist, belast met al wat tot het eigenlijk wetenschappelijk gebied behoort; *b* een hortulanus, onder de leiding van den direkteur, belast met het kweken en wat daarmede in verband staat. Aan hem wordt, meer bepaald voor de bergtuinen te Tjipanas, Tji-odas, Tjiberem, Kandang-badak en op den top van den Pangerangoe, die geacht worden met dien te Buitenzorg een geheel uit te maken, een assistent toegevoegd. Het reglement voor dezen tuin is gearresteerd bij besluit van 30 juni 1868 no. 38 (St. no. 76a) en gewijzigd bij no. 76 van het staatsblad van 1869.

f. De burgerlijke geneeskundige dienst.

(Toelating van burgerlijke geneeskundigen. Doktors-djawa, vaccinateurs en inlandsche vroedvrouwen, alsmede opleiding van dat personeel. Besmettelijke ziekten; stadsverbanden, gezondheids-établissemementen en zieken-inrigtingen. Krankzinnigegestichten.)

Het reglement voor de burgerlijke geneeskundige dienst is vastgesteld bij St. 1827 no. 68.

Het toezigt op die dienst wordt, onder het hooger toezigt van den direkteur van onderwijs, eeredienst en nijverheid, uitgeoefend door den chef over de geneeskundige dienst.

De dirigerende officieren van gezondheid in de 3 groote militaire afdelingen op Java zijn, onder den chef, belast met het beheer en het onmiddellijk toezigt over de burgerlijke geneeskundige dienst in die afdelingen.

Te Batavia, Samarang en Soerabaja bestaan plaatselijke kommissiën van geneeskundig onderzoek en toezicht, zamengesteld uit den dirigerenden officier van gezondheid der militaire afdeeling als voorzitter, den 1sten en 2den stadsgeneesheer als leden en den stadsapotheker als sekretaris (St. 1861 no. 124 en 1865 no. 107).

Buiten de hoofdplaatsen voert de eerste in rang der aanwezige officieren van gezondheid dit beheer.

De burgerlijke geneeskundige dienst is opgedragen te Batavia, Samarang en Soerabaja aan stadsgeneesheeren en stadsvroedmeesteressen; elders aan de officieren van gezondheid van de ter plaatse aanwezige garnizoenen of aan partikuliere geneesheeren, onder genot van eene toelage uit 's lands kas.

De bepalingen omtrent de behandeling van en de kosteloze verstrekking van geneesmiddelen aan mingegeeden zijn opgenomen in St. 1825 no. 9, 1863 no. 53, 1864 no. 96, 1867 no. 172 en 1870 no. 104.

Niemand mag de genees-, heel- en verloskundige praktijk uitoefenen zonder daartoe, na magtiging van den Gouverneur-Generaal, eene akte van toelating van den direkteur te hebben ontvangen. Zoodanige akte wordt, in afwachting eener algeheele regeling der burgerlijke geneeskundige dienst, niet verleend aan personen, die niet voldoen aan de voorwaarden daartoe in Nederland gesteld bij de wet regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van geneeskundige, enz. (Nederl. St. 1865 no. 59). — Alleen aan eervol ontslagen officieren van gezondheid van het Nederlandsche en van het Nederlandsch-Indische leger of van de Nederlandsche marine kan, hoewel zij niet aan genoemde voorwaarden voldoen, de akte van toelating worden verleend; met bepaling evenwel, dat zij, om de verloskunde te kunnen uitoefenen, daarin examen zullen moeten hebben afgelegd (St. 1864 no. 24).

Doktors-djawa. Te Batavia bestaat eene school tot opleiding van inlandsche geneeskundigen (doktors-djawa). Het aantal leerlingen bedraagt 50; de de leerkursus duurt 3 jaren. Na het verkrijgen van hunnen titel genieten de doktors-djawa een inkomen van f 30 's maands, met vijfjaarlijksche verhooging van f 5 's maands tot een maximum van f 50 's maands. Zij worden uitsluitend gebezigd tot het verleenen van geneeskundige hulp in de residentiën, waaruit ze herkomstig zijn, en slechts bij uitzondering op andere plaatsen aangesteld. Ze staan onder de onmiddellijke bevelen van de hoofden van gewestelijk bestuur, en moeten zich gedragen naar de voorschriften, die hun van wege den chef over de geneeskundige dienst worden verstrekt (St. 1864 no. 184).

Vaccine. De vaccine wordt in Nederlandsch-Indië, onder toezigt van de betrokken burgerlijke geneesheeren en officieren van gezondheid, belast met de civiele geneeskundige dienst en op Java en Madura, onder hooger toezigt van eenen inspekteur der vaccine, uitgeoefend door inlandsche vaccinateurs.

Zij worden aangesteld en ontslagen door den directeur, na overleg met de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur.

Voor de betrekking van vaccinateur worden bij voorkeur doktors-djawa aangesteld; zooveel doenlijk worden zij geplaatst in de gewesten, van waar zij herkomstig zijn, althans niet in die streken, waar de landstaal hun vreemd is (St. 1867 no. 4).

Op Java en Madura, de Preanger-Regentschappen uitgezonderd, genieten zij eene bezoldiging van f 45 's maands, en kunnen hun (behalve aan de in de residentie Batavia geplaatsten) voor persoonlijke diensten 3 heeren-dienstpligtigen worden toegekend (St. 1867 nos. 123 en 124).

Inlandsche vroedvrouwen. Bij het hospitaal te Weltevreden bestaat eene verloskundige school tot opleiding van inlandsche vroedvrouwen. Zij, die aan die school de bevoegdheid hebben verkregen tot de uitoefening der verloskundige praktijk, staan bij terugkeer in de residentien, waar zij te huis behooren, ten opzichte van het uitoefenen van haar vak onder het toezigt van den met de civiele geneeskundige dienst in die residentie belasten geneesheer (St. 1856 no. 70).

Zij genieten geene vaste bezoldiging, doch haar kan van gouvernementswege een onderstand worden toegekend. In dat geval zijn zij verplicht gratis verloskundige hulp te verleen aan behoeftige vrouwen uit de bevolking, die zich op en in de nabijheid van hare standplaats bevinden. (Bijbl. 1209.)

Aan de inlandsche vroedvrouwen, die na voldoende afgelegd examen de verloskundige school verlaten, wordt, zoodra zij ter plaats harer vestiging zijn aangekomen, voor rekening van den lande een kistje met verloskundige instrumenten en geneesmiddelen verstrekt (Bijbl. 1498).

Stadsverbanden, gezondheids-établissemten en zieken-inrigtingen. Te Batavia, Samarang en Soerabaja bestaan stadsverbanden, waar tot dwangarbeid veroordeelde en behoeftige inlanders en huns gelijken ten koste van 's lands kas geneeskundig worden behandeld en verpleegd. In eenige gewesten op Java en op de bezittingen daarbuiten, vindt men voorts nog inrigtingen tot verpleging van inlandsche zieken en leprozengestichten.

Te Kampoeng Makasar (Batavia), te Gadok (Buitenzorg) en te Sindang laja (Preanger-Regentschappen) zijn partikuliere gezondheids-établissemten; met den eigenaar van het eerste is een kontrakt aangegaan voor de opname en verpleging van convalescente militairen, de twee anderen genieten eene jaarlijkse subsidie van het gouvernement, onder voorwaarde dat steeds de noodige lokaleit beschikbaar moet zijn voor vijf door het gouvernement aan te wijzen lijdens der 1ste klasse, die aldaar worden onderhouden en verpleegd voor denzelfden prijs, waarvoor zij, naar gelang van hunnen rang of hun traktement, in 's lands hospitalen worden verpleegd (Bijbl. 2081).

Krankzinnigengestichten. Ten einde verbetering te brengen in den toestand van het krankzinnigenwezen, is in 1865 door den Koning bepaald, dat op Java, ter plaatse door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen, twee voor geheel Nederlandsch-Indië bestemde krankzinnigengestichten zullen worden opgericht. Een dier gestichten zal te Buitenzorg worden geplaatst.

Bepalingen betreffende de aanwijzing van plaatsen ter bewaring van krankzinnigen zijn te vinden in St. 1868 no. 72.

j. De burgerlijke vee-artsenijdienst.

Het aantal governements burgerlijke veeartsen is bepaald op vijf. Hunne standplaatsen zijn Batavia, Samarang, Soerabaja (respectievelijk voor de dienst in de 1ste, 2de en 3de afdeeling op Java), en Padang voor de dienst ter Sumatra's Westkust, in Palembang, Benkoelen en de Lampongsche distrikten; terwijl een veearts te Batavia ter beschikking wordt gehouden voor de dienst op plaatsen waarvoor geen veearts bescheiden is, en verder om derwaarts te worden gezonden waar zijne hulp noodig wordt geacht.

Te Soerabaja bestaat eene inrigting tot opleiding van inlanders uit de verschillende residentien op en buiten Java tot veeartsenijkundigen. De leerlingen dezer school worden jaarlijks aan een vergelijkend examen onderworpen. Aan den bekwaamsten der leerlingen wordt bij het verlaten der school uit 's lands kas eene tijdelijke tegemoetkoming van f 15 's maands toegekend, zolang hij de veeartsenijkundige praktijk als hoofdmiddel van bestaan zal uitoefenen en hierdoor niet in zijn onderhoud kan voorzien, waartegen het gouvernement zich het recht voorbehoudt om zoo noodig over zijne diensten te beschikken.

Het tarief van betaling aan europesche veeartsen voor de behandeling van zieke of gebrekkige paarden is vastgesteld bij Staatsblad 1854 no. 48.

k. De godshuizen en andere instellingen van weldadigheid.

l. De nijverheid (Kamers van koophandel en nijverheid, konsuls, oktrooijen, tentoonstellingen, maten en gewigten, oprigting van fabrieken, visscherijen, loterijen).

Kamers van koophandel en nijverheid. Op die plaatsen, waar de Gouverneur-Generaal het wenschelijk acht, worden kamers van koophandel en nijverheid gevestigd. Hare bestemming is, *a.* aan de regering, de hoofden der departementen van algemeen bestuur en de besturen der gewesten adviezen uit te brengen, inlichtingen te geven of voorstellen te doen over onderwerpen, betreffende den landbouw, den handel en het fabriekwezen, *b.* aan landbouw-ondernemers, handelaren en fabrikanten in het algemeen zoodanige mededeelingen te doen, als de regering en die hoofden en besturen zullen verlangen of in het belang van landbouw, handel- en fabriekwezen noodig achten. Het reglement, bevattende algemeene bepalingen betreffende de kamers van koophandel en nijverheid in Nederlandsch Indië, is vastgesteld bij besluit van 29 oktober 1863 (St. no. 144)

De chefs der departementen van algemeen en de hoofden van gewestelijk bestuur zijn gemachtigd om van alle gegevens, op handel en nijverheid betrekking hebbende, en reeds ter kennis van de regering gekomen, doch alleen voor zoover ze statistieke feiten betreffen, aan de kamers van koophandel en nijverheid inzage te verleenen, wanneer daartoe door haar aanzoek wordt gedaan. (Bijbl. no. 1814.)

Konsuls. Tot meerdere verlevendiging van de handelsbetrekkingen met het buitenland zijn met onderscheidene rijken overeenkomsten aangegaan tot toelating van konsuls in Nederlandsch-Indië, als in 1855 met België (St. no. 54), Vereenigde staten van Noord-Amerika (St. no. 65), Frankrijk (St. no. 63), Zweden en Noorwegen (St. 1856 no. 71); in 1856 met de vrije en Hanze-stad Bremen (St. no. 72), Groot-Brittannië (St. no. 73), Oostenrijk (St. 1857 no. 26), Pruisen (St. 1857 no. 24), Denemarken (St. 1857 no. 26), Koninkrijk Saksen (St. 1857 no. 27), Sardinië (St. 1857 no. 28); in 1857 met het Groot-Hertogdom Mecklenburg Schwerin (St. no. 59), Groot-Hertogdom Oldenburg (St. (no. 60), de vrije en Hanze-stad Hamburg (St. no. 72), Turkije (St. no. 113) Portugal (St. 1858 no. 14), Groot-Hertogdom Baden (St. 1858 no. 40); in 1858 met Wurtemberg (St. no. 126); in 1863 met het Zwitsersch bondgenootschap (St. no. 112 en 1864 no. 111), in 1865 met het koninkrijk Beieren (St. no. 128); in 1866 met het koninkrijk Spanje (St. no. 74) en in 1867 met het koninkrijk Siam (St. 1868 no. 126).

De in 1856 met Pruisen gesloten overeenkomst is in 1868 (St. no. 123) van toepassing verklaard op de konsuls van den Noord-Duitschen Bond.

De voornaamste voorwaarden van toelating zijn, dat de konsuls geen diplomatiek karakter hebben. maar slechts handels-agenten zijn, onderworpen aan de burgerlijke en strafwetten des lands. Ook is het *jus asyli* niet aan hunne woningen toegekend, zoodat zij geen der zoogenaamde extritorialiteits-regten genieten.

De benoeming van een konsulaire-agent wordt niet erkend vóór de verleen-
ing van het exequatur.

Voor de toepassing van het beding in de overeenkomsten omtrent vrijdom van personele belasting voor de konsulaire agenten, die geen nederlandsche onderdanen zijn, en behalve hunne konsulaire funktien geen betrekking, beroep of handel uitoefenen, is door het bestuur als regel aangenomen, dat als personele belastingen zullen beschouwd worden: die op het niet verrigten van schutterlijke diensten, bepaald bij art. 5 van het reglement op de schutterijen op Java (St. 1838 no. 22), in verband met het besluit van 16 juli 1841 (St. no. 26) en bij de verschillende reglementen voor de schutterlijke dienst buiten Java en Madura; voorts de belasting bekend onder den naam van huistax te Makasar (St. 1849 no. 54) en de belasting op het houden van paarden in Nederlandsch-Indië (St. 1851 no. 63).

Bij koninklijk besluit van 14 mei 1857 no. 73 is voorts, met uitbreiding van vroegere bepalingen op het stuk der eerbewijzen en saluten aan boord van 's Konings schepen en vaartuigen van oorlog, bepaald dat aan konsuls van bevriende mogendheden onder gelijke omstandigheden gelijke eerbewijzen zouden worden gedaan als aan een nederlandschen konsul-generaal of konsul.

Oktrooijen. Het reglement op het verleenen van uitsluitende regten op uitvindingen en verbeteringen van voorwerpen van kunst en volksvlijt in Nederlandsch-Indië, vastgesteld bij de publikatie van 29 september 1844 (St. no. 28) en van 22 februarij 1851 (St. no. 8) is ingetrokken (St. 1870 no. 114).

De vroeger verleende oktrooijen kunnen verlengd worden op den voet van art. 8, tweede lid der publikatie van 20 september 1844 (St. no. 28).

Maten en gewigten. Blijkens Staatsblad 1838 no. 2, is in beginsel besloten tot de invoering van het metrieke stelsel in Nederlandsch-Indië.

Aan den direktor van onderwijs, eeredienst en nijverheid is sedert april 1870 een ambtenaar toegevoegd voor de werkzaamheden in verband staande met de regeling van het ijkwezen en met de voorbereiding der invoering van het metriek stelsel van maten en gewigten.

Oprijsing van fabrieken. Zie de bepalingen daaroimtrent in Staatsblad 1836 no. 10.

Loterijen. Met uitzondering der loterijen van roerende goederen (geld uitgezonderd), waarvan de gezamenlijke geldswaarde een bedrag van f 1000 niet te boven gaat en voor het aankondigen, openstellen, aanleggen of houden waarvan de vergunning wordt verischt van het hoofd van gewestelijk bestuur, mogen geene openbare loterijen worden aangekondigd, opengesteld of op andere wijze aangelegd of gehouden zonder voorafgaande vergunning van den Gouverneur-Generaal (St. 1868 no. 80).

In beginsel is aangenomen verzoeken om geldloterijen te mogen houden niet meer in te willigen (Bijbl. no. 2304).

Van het geldswaardig bedrag van alle gespeeld wordende loterijen wordt geheel ten bate van den lande eene rekognitie van 6 percent geheven (St. 1868 no. 80) Zie voorts Bijbl. no. 1335.

III. Het mijnwezen (mineralogische onderzoekingen, concessien, exploitatie van tin- en steenkolenmijnen, stofgoud).

Het bureau, waarin de aangelegenheden der mijnindustrie behandeld worden maakt een deel uit van dit departement, onder de benaming van «afdeeling mijnwezen» en staat onder de leiding van een hoofdamtenaar, die den titel heeft van hoofd-ingenieur, chef der afdeeling mijnwezen. Bij besluit van 13 mei 1863 (St. no. 56) is de formatie van het korps ingenieurs van de mijnen vastgesteld op 1 hoofd-ingenieur, chef der afdeeling, 2 ingenieurs der eerste, 4 der tweede en 6 der derde klasse, alsmede 2 adspirant-ingenieurs.

De algemeene voorschriften betreffende de verhouding en den werkkring van de ingenieurs en opzieners bij het mijnwezen zijn vervat in St. 1852 no. 37; 1853 no. 83; 1854 no. 90; 1855 nos. 9 en 19; 1857 no. 119 en 1863 no. 176 en Bijbl. no. 2224.

De voorwaarden voor benoembaarheid tot adspirant-ingenieur bij de dienst der mijnen in Nederlandsch-Indië zijn opgenomen in St. 1866 no. 22.

Zie betreffende de ontginning van delfstoffen bevattende gronden St. 1851 no. 6 en 1858 no. 41 en bijbl. no. 778; omtrent de ontginning van aardoliebronnen St. 1867, no. 54a en 1868 no. 58.

2. Het zout (aanmaak, beheer, transport, verkoop, zorg voor den voorraad).

1°. *Aanmaak van zout.*

Alle aanmaak van zout anders dan voor het gouvernement is op geheel Java en Madura verboden. Van dit verbod is uitgezonderd het zout, afkomstig uit de modderwelden van Grobogan en Samarang, en dat, 't welk in Djokjakarta en Soerakarta wordt aangemaakt; het eerste mag echter niet buiten de afdeeling, het laatste niet buiten die residentien vervoerd worden.

Op de bezittingen buiten Java en Madura werkt het monopolie niet in de Molukken, het gouvernement van Celebes en onderhoorigheden, Riouw en Timor. In de Lampongsche distrikten wordt van gouvernementswege geen zout verkocht, doch de invoer van ander dan Java-zout is er verboden. Zie St. 1839 no. 1.

Het verbod van den aanmaak van zout dagteekent reeds van de compagnie; het werd op de in 1830 verkregen landen of zoogenaamde nieuwe residentien toegepast bij de resolutie van 28 feb. 1836 no. 55.

De straffen op de overtreding van het verbod zijn bepaald bij St. 1830 no. 23, aangevuld en gewijzigd bij St. 1830 no. 35; 1834 no. 28; 1842 no. 37, 1844 no. 25 en 1860 no. 56.

De aanmaak van zout is gestaakt in Bantam, Krawang, Cheribon, Rembang en Soerabaja en vindt thans nog slechts plaats op Madura: Soemenep (Maringan, Palaboewan en Mandang), Boender, (Mergalélé en Pangaringan) en Ragoeng (Sampang).

Voor het op die plaatsen aangemaakt en in de hoofddépôt-pakhuizen geleverd zout betaalt het gouvernement aan de bevolking 10 gl. per kojan.

Toekenning van voorschotten aan de zoutmakers geschiedt, volgens Bijbl. no. 660, slechts bij volstrekte noodzakelijkheid.

Het toezigt over den aanmaak en het bewaren van het zout, alsmede de politie over de zoutpaanen en het waken tegen den smokkelhandel zijn aan de hoofden van gewestelijk bestuur opgedragen. Zie St. 1818 no. 50 art. 4.

Invoer van zout, afkomstig van aangevoerde gezouten visch, is blijkens Bijl. no. 585 verboden.

2°. *Beheer van het zout.*

Het beheer over de hoofddépôt-pakhuizen wordt gevoerd door europesche pakhuismeesters, bijgestaan door opzieners. Dat over de verkooppakhuizen, naar gelang van de hoeveelheid zout, die er behandeld wordt, door europesche of inlandsche pakhuismeesters. De pakhuizen, welke minder dan 48 kojans 's jaars slijten, worden ingetrokken. Zie St. 1851 no. 2 en Bijbl. no. 1413.

De instructie voor de dépôt-pakhuismeesters en zout verkoop-pakhuismeesters is opgenomen in St. 1822 no. 47. Zie ook St. 1851 no. 2.

Bij de pakhuizen wordt het zout verhandeld bij de maat; de grootte der maten is bepaald naar het volume van 1 pikol middelbaar zout, waarvan 30 pikolmaten één kojan uitmaken.

De verkoop van het zout bij de pakhuizen geschiedt bij $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ en $\frac{1}{16}$ pikolmaat. Voorschriften omtrent de inrigting, den juk, enz. der maten en de wijze van meten zijn te vinden in St. 1829 no. 77 en 1851 no. 74, en Bijbl. nos. 1438 en 1525.

Ter verzekering van het toezigt over de administratie bij de zoutverkoop-pakhuizen zijn bepalingen vastgesteld bij St. 1850 no. 30 en bij de besluiten, vermeld in Bijbl. nos. 84, 249 en 1447. Bij ontstentenis van de verkooppakhuismeesters worden kommissiën belast met het debiet van het zout. Zie Bijbl. no. 540.

Aan de pakhuismeesters is tot dekking van tekortkomsten, buiten hunne schuld ontstaan, een zekere spillage toegestaan. Zie St. 1829 no. 76 en het reglement op de spillagiën van 14 mei 1827 no. 18. Tot het konstateren van tekortkomsten moeten, volgens St. 1849 no. 6, deskundige en geschikte personen gekozen worden.

De inkomsten der zoutverkoop-pakhuismeesters zijn geregeld bij St. 1851 no. 2 en 1857 no. 45. Zie ook Bijbl. nos. 235, 566, 839 en 1507. Volgens die bepalingen genieten zij voor elken verkochten pikol zout 10 cent, behoudens een minimum van 75 gl. 's maands voor europeanen en 50 gl. voor inlanders. Voorts wordt hun voor elken pikol, die uit het verkoop-pakhuis naar een ander wordt verzonden, 5 cent te goed gedaan. In de kosten van personeel en van dagelijkse benodigdheden moeten zij uit eigen middelen voorzien.

De aanstelling der zoutverkoop-pakhuismeesters geschiedt door den direktor zoo lang de inkomsten minder dan 150 gl. 's maands bedragen; daarboven gaande geschiedt de aanstelling door den Gouverneur-Generaal. Omtrent de aanstelling van inlandsche zoutverkoop-pakhuismeesters zie men St. 1852 no. 35.

De aanvulling der zoutverkoop-pakhuizen geschiedt door middel van aanvoeren uit de bovenvermelde hoofddépôts en uit de hoofd-dépôts te Tanara (Bantam), Pakkies (Krawang), Indramajoe (Kandanghuer) (Cheribon), Paradesi (Rembang), Grisee (Sedajoe, Mandjar, Tengger en Roemo) (Soerabaja).

De residentie Soerakarta, waar het monopolie niet werkt, wordt van zout voorzien door inlandsche handelaren, die het te Grisee bij de dépôt-pakhuizen op krediet koopen.

Op de hoofdplaatsen Bandjermasin, Pontianak en Sambas wordt, volgens een instruktie, die ook voor de assistent-residentie Sintang van kracht is verklaard, zout op krediet verkocht.

Voorschriften omtrent het bouwen van pakhuizen, loodsen, enz. voor de opchuring van het zout zijn te vinden in Bijbl. no. 8.

3°. *het transport van het zout.*

Het transport van het zout geschiedt deels over zee en deels over land.

Het zouttransport over zee wordt uitbesteed; dat over land is meestal gekombineerd met den afvoer van gouvernements-produkten uit de binnenlanden. Bij de transporten is een spillage toegestaan, bedragende 5 pCt.

4°. *Verkoop van het zout.*

De prijzen, waarvoor het zout van gouvernementswege wordt verkocht, zijn per pikol bepaald, als volgt: Java, langs de geheele noordkust 6,72 gl.; langs de zuidkust 5,92 gl.; Madura 6,72 gl. (St. 1859 no. 84); Sumatra's Westkust 5 gl. (St. 1868 no. 69b); Benkoelen $6\frac{9}{10}$ gl.; Palembang $5\frac{1}{10}$ gl.; Banka 6,72 gl. (St. 1863 no. 72); Bandjermasin $6.66\frac{2}{3}$ gl.; Sambas en Pontianak $5\frac{1}{10}$ gl.

5°. *Zorg voor den voorraad.*

Volgens het besluit, vermeld in Bijbl. no. 1493, moet de voorraad zout, in de dépôt-pakhuizen opgeslagen, gelijk staan aan de behoefte voor den tijd van vijf jaren, behalve die voor de loopende dienst. De behoefte aan zout gedurende een jaar wordt, met inbegrip van spillage, geraamd op ongeveer 40000 kojans, zoodat de voorraad in de dépôt-pakhuizen aanwezig 200000 kojans moet bedragen.

Nog behooren tot den werkkring van dit departement:

De aanschaffing van het benodigde voor 's lands dienst, voor zooveel het departement betreft, hetzij door inkoop, levering bij aanneming of ontbieding uit Nederland.

Het reglement op het houden van aanbestedingen is vastgesteld bij Stbl. 1870 no. 39. Zie ook bijbl. no. 2300.

De komptabiliteit en kosten van het departement.

De samenstelling van het personeel bij het departement is geregeld bij de besluiten van 11 december 1866 no. 18, 31 dec. 1868, no. 8 en 24 februarij 1870, no. 10.

Direkteur.

L. J. W. DE WAAL, 13 nov. 1866.

Sekretaris.

Mr. W. A. Hennij, 12 dec. 1866.

Hoofd-kommiezen.

L. W. J. Olivier, 21 dec. 1866. H. Veuger Kuiper, 31 dec. 1868.
 P. J. A. Zaalberg, id. H. C. Kal, id.

Eerste kommiezen.

W. H. Miscro, 21 dec. 1866. Dr. J. J. van Limburg Brouwer, 25
 F. S. Hartsinck, id. juniij 1869.
 F. H. Boussard, 24 juliij 1867.

Tweede kommiezen.

W. A. Verdoorn, 21 dec. 1866. L. C. A. Verhulp, 21 dec. 1866
 H. Cramer, id. W. van Slooten, 26 feb. 1870.
 J. A. Hielckert, id.

Derde kommiezen.

A. C. Wittenrood, 21 dec. 1866. J. F. W. Michel, 16 dec. 1869.
 L. C. van Berkel, 31 dec. 1868. F. B. D. van Slijpe, 26 feb. 1870.
 H. G. Fisser, 31 dec. 1868. A. K. F. Schieke, id.
 P. F. Verduijn Lunel, 27 nov. 1869. J. Leidelneijer, id.